

Damaszkusz körút

Kenyér Pál bent ült a 28-as általános iskola igazgatói székében, és hallgatta, amint az emeleten az ajtót rugdalja és visít a bezárt lány, aztán megnyomta a csengőt, s mikor a kék köpenyes asszony bejött, utasította, hogy öntse le azt a „megkerült fruskát” vízzel. – Ne bámuljon, lelkem, ne bámuljon, hanem tegye, amit mondtam! – Már nem tudott tovább egy helyben ülni, inkább a kulcsköteget csörgetve körbejárt az irodában. A testes, hirtelen kifejlett nyolcadikos lányt ő maga vitte fel a szünetben egy üres osztályba, és rázárta az ajtót, amíg Szkrób kapitány a kiskorú bűnözők osztályáról meg nem érkezik, hogy elvigye a nőgyógyászatra s megvizsgálta, vajon lány-e még a botrányos kaland után, amelyről ő csak nemrég szerzett tudomást. Egy perc múlva azonban már ismét az asztalánál ült, összeszedte a szétszóródott és összefirkált ívlapokat, megint elolvasta a megrendelt cikk címét: *Szerelem és házasság a szocialista közösségben*, s bár megtiltotta, hogy ezen a délelőttön zavarják, valami bágyadtság ömlött el benne, mint régen, amikor kifürkészhetetlen láz ernyesztette el; már fölemelte a telefonkagylót, hogy haladékat kérjen a pedagógiai újságtól, aztán legyintett és mégsem tárcsázott. Örülni fognak, ha a következő számra megcsinálja, gondolta, hiszen ők is tudják, hogy itt minden szóra, minden betűre ügyelni kell, s ha valahol nagy a felelősség, itt hatalmassá nő a nevelők szerepe...

A lány most valóban abbahagyta a lázongást, és Kenyér Pál elmosolyodott a maga tapasztaltságán: mit tudnak azok, akik nem az élet mélyéről jönnek, ahol mindent idejekorán megtanul az ember. S erről mama jutott eszébe, őt látta, amint vízzel fröcsköli a földön vonagló, elkéült arcú, hét-nyolc esztendő Jolit; a lány, aki annyi szégyent hozott rá, s annyi gondot okozott neki, hogy minden kapcsolatot meg kellett tagadnia vele, végül is férjhez ment, s ezzel az idő múlására figyelmeztette

most őt. Hihetetlen változások történtek benne is, körülötte is, s beleborzongott, ha arra az estére gondolt, amikor a gyomhági pap a vita után otthagya; vajon sejtette Pézses, hogy három év múlva itt kerülnek össze, mint két kiugrott, meghasonlott pap, s épp ő lesz mellette az aligazgató?... Számára legalábbis úgy tűnik, mintha csak a tegnap rontott volna be hozzá, hogy főlrázza; miután elment, neki ismét elviselhetetlen lett a szoba, annyira felzaklatta Laci, hogy étlen-szomjan, betegen is megint nekivágott a városnak; de alig rohant végig egy rövidebb szakaszon, mikor Kapczáné megállította:

– Tiszteletes úr, szaladjon haza, mert szerencsétlenség történt!... Imrus, a Jolánka fia átbukott a korláton, és kiadta szegényke a lelkét... Szaladjon, áldja meg az Isten, hiszen magától remélnék vigaszt, egyedül magától!

Ő csak megvonta a vállát, valamit motyogott, hogy hajjátok a halottakat a halottakra, és szaladt tovább. Menekült, nem akart senkire és semmire gondolni, s mégis minduntalan látta a gyereket, úgy mint utoljára, a rozoga fakorláltól körülülingélt négyzetméternyi erkélyen, élet s halál között lebegni; látta, ahogy ott áll a Jákob lajtorjájának a tetejében, az ölnyi kélttségben, a bögyörőjét fogva; onnan alulról még kurtábbnak látszott az ingecskéje, és alóla előtűnt a köldöke, amely sápadt kis szegfűként nyílt szét; kacagva mutatta fogait, nagy feje bizonytalanul imbolygott vékony nyakán, s a szemében könny rezgett. És miközben szaladt, Kenyér Pál képzeletben azt is látta, ahogy Imrus a saját vizeletében, a hideg cementen megcsúsztatva átesik a korlát alsó léccén; ekkor nagyot kiáltott, szétnyitotta a karját, mintha a zuhanó gyermeket akarná kifogni, aztán összeesett, akár ama Saulus Damaszkusz felé igyekeztében, csak hogy vele épp az ellenkezője történt: őt nem fény sugározta körül, hanem sötétség szállt rá, ő nem az Urat kergette, hanem a napi gondok és szenvedések képében kísértő sátánt, ő nem fenyegetéstől és bosszúságtól lihegve rohant, hogy törvény elé vigye Krisztus tanítványait, hanem épp azért menekült, hogy tengernyi baj között is megerősítse magában a hitet. És tőle nem azt kérdezte egy hang, hogy miért üldözől engem”, nem arra figyelmeztette, hogy nehéz neki az ösztön ellen rugódoznia, hanem csupán rá-

nézett mama, az a meggyötört asszony, könnyesen-fájdalmasan a kicsiny koporsó fölött, és a többire ő már nem is emlékezett...

Hat hétig feküdt a kórházban. A régi titokzatos láz, az a belső tűz, amely oly hosszú időn át hevítette az agyát, és úzte megszállottként egy cél felé, az utcai rosszullet óta hirtelen megszűnt; de a szervezete annyira le volt romolva, az idegeit annyira kiégette és megszagatta a szüntelen feszültség, hogy föl kellett táplálni, meg kellett erősíteni, s annál inkább, mert már a nyakában volt az államvizsga. Pár napra rá, hogy kórházba vitték, bejött hozzá vidékről Pénzes Laci; tejet és mézet hozott neki, már egy árnyalatát sem mutatta a haragnak, inkább szomorú volt, szinte megrendült, aggódva és fürkészőn nézett rá; végül mégis elmosolyodott, mint aki nem akarja a bajokra emlékeztetni őt; szétnyitotta a Bibliát, hogy valami üdítő, vigasztaló igét olvasson fel neki, de ő kinyúlt a takaró alól, s félretolta kezét a szentírással:

– Hagyd, nem való ez már nekem... Úgy hiszem, nincs bennem többé egy szemernyi hit sem... Mióta itt vagyok, végképp elhagyott azzal a különös lázzal együtt... Megvált tőlem minden viaskodás nélkül, minden meghasonlás nélkül... Egyszer csak éreztem, hogy nincs, hogy idegen tőlem; és már az emléke is oly viszolyogtatón hat rám, mint némelyik asszonyra hathat ölekezéseinek a fölidézése, amikor már elapadtak a nedvei... Sosem hittem volna, hogy ily egyszerűen, ily végtelen egyszerűen is bekövetkezhet efféle változás...

Laci nem botránkozott meg. Ült és hallgatott. Levette és sokáig dörzsölte, fényesítette a szemüvegét, aztán ismét visszatette, de egy szót sem szólt, és végül ez már szinte sértő volt, mert úgy tűnt föl neki, hogy a hallgatása mögött valami régi sejtés megbizonyosodása rejtőzik, s most csak rábólint egykori gyanakvására, hogy őbenne, Kenyér Pálban, a lázas rajongóban bármikor bekövetkezhet a meghasonlás; de ha pislogott benne efféle gyanú, vajon miből táplálkozott, s miért nem célzott rá soha, még a veszekedés hevében sem?...

– Beszélj hát! – szólt rá végül. – Vagy talán annyira meglep az eset, hogy el sem hiszed, amit mon-

dok? Úgy látszik, a hétköznapok is tele vannak csodákkal, és mindig is tele voltak, mint a bibliai időkben, csak még nem váltak legendává...!!

Pénzes ekkor elmosolyodott, a fejét csóválta, a szeme egy kissé talán párás lett. Látni lehetett rajta, hogy ő a szabadelvűbb, még erős a hitében, de nem botránkozik meg, ha olyat lát, aki elesik a kereszt alatt, mert mindig, is azt vallotta, hogy a hit is kegyelmi ajándék, s aki nem részesült elégséges kegyelemben – noha a jezsuiták szerint Isten mindenkit méltón részesített belőle –, előbb-utóbb megrendül, ha csak egyetlen alkalommal is. Erre épp Péter apostol esete a bizonyíték, aki Jézust megtagadó perceiben nem volt elégséges kegyelemmel fölruházva. Lehet azonban, hogy a gyomháti pap semmi ilyenmire nem gondolt, csupán a megfigyeléseire, az emberismeretére épített, mert mielőtt a kórházban magára hagyta volna, nagyon is furcsán, nagyon is kétértelműen mosolygott, s csak annyit mondott:

– Ügyelj magadra, és ezután táplálkozz, mert ha a tested fölfrissül, a lelkeddel is hamarabb tisztában leszel...

A lány ismét visítózni kezdett a folyosó végében, és visított egyvégteben és rúgta az ajtót; az igazgató felemelte a telefonkagylót, egy perc múlva pedig, amikor belépett Pénzes László soványan, rövidre nyírt hajjal, fehér köpenyben, kulcsot nyújtott felé erélyes és parancsoló mozdulattal:

– Szólj rá arra a jómadárra, aligazgató elvtárs, hogy fogja be a csőrét, mert velem gyűlik meg a baja!

Pénzes elpirult; meglepődve nézte a kulcsot:

– Én csak most értesültem a dologról... Mi történt ezzel a Hencz Zsuzsával?... Hiszen ez egy értelmes lány....

Kenyér Pál az asztalra lökte a kulcsot:

– Ahhoz, hogy széttegye a lábát, nem kell értelem aligazgató elvtárs!... Ez a cafkamári pedig egy kiskatonával csokolózott fényes nappal a Bükkben!

– És mi a szándékod vele?...

– Felhívtam Szkrób kapitányt a kiskorú bűnözők osztályáról. Meg kell vizsgáltatnunk a kisasszonyt a nőgyógyászaton... Tudnunk kell, hogy milyen következ-

ményekkel járt a kaland... Ha elvesztette a szüzességét, azonnal kicsapjuk!...

– De hiszen ez képtelenség... Őt magát idegbeteggé tesszük, a családot szégyenbe keverjük, az iskolát beszározzuk... Arról nem is beszélve, hogy túllépünk a hatáskörünkön...

– *Aligazgató* elvtárs!... Nem véleménycserére hívtalak ide!

– Sejtettem, *igazgató* elvtárs... De akkor is szeretném tudni...

Kenyér Pál már nem figyelt rá; fölemelte a telefonkagylót, tárcsázott, és amikor ismét bejött a kék köpenyes asszony, azt mondta: – Öntse le még egyszer hideg vízzel azt a fruskát. – Aztán intett Pénzes Lászlónak:

– Ül le, *aligazgató* elvtárs! Foglalj helyet!... Szeretném, ha elsősorban te magad tisztán látnád az ügy erkölcsi, etikai vonatkozásait... Mert itt olyan törvényeknek vagyunk alávetve, amelyeknek nemcsak minden szava, de minden betűje szent!...

Hátra tette a kezét, úgy sétált a fekete bútorzat között; nagyon fölindult volt, de uralkodni igyekezett magán, hogy súlyosan és a maga jelentőségében világitssa meg a kérdést:

– A nőnek különleges szerepe van az emberi élet újratermelésében ! – mondta a homlokát ráncolva. – Ugyanakkor azt is figyelembe kell vennünk, hogy testi és pszichikai sajátosságai gyöngéd bánásmódot, méltóságot, tiszteletet követelnek tőlünk, férfiktól... Minthogy a férfinak a nőhöz való viszonya, ez a lényegénél fogva társadalmi viszony, természeti alapon, a nemek különbségén és kapcsolatán alapul, benne megmutatkozik, hogy mennyire lett az ember természetes viszonyulása emberivé – mondja Marx.

– De hiszen épp erről van szó, *igazgató* elvtárs...

– Bocsánat, még nem fejeztem be, *aligazgató* elvtárs!... Megengeded, hogy befejezzem?... Tehát a nőhöz való viszony a történelem folyamán az emberi kultúra fejlődésével együtt változott, de ezen a téren a haladás rendkívül ellentmondásos volt... Egyrészt kialakultak a nő külsődleges tiszteletének formái, másrészt azonban nem nyert elismerést a nő egyenjogúsága a társadalmi

életben, s ezáltal csorbát szenvedett emberi méltósága... A női szépség kultusza mögött gyakran a nőhöz mint a közösségi kéj zsákmányához és kiszolgálójához való viszony rejtőzött...

– De mi köze mindennek ehhez a leánykához?...

– Bocsánat, még nem fejeztem be... Méltóztatsz megengedni, hogy befejezzem?... – Kenyér Pál megállt, fölneézett a mennyezetre, és szenvedőn mozgatta az állát, mint aki a durva közbeszólás ellenére sem vesztette meg el a fejét, majd elindult, és halkán folytatta: – A mai burzsoá társadalomban a gyöngébb nem kizsákmányolását példázzák a női test kultuszának különböző torz formái, mint például a szépségversenyek, a sztriptíz és a nők kihasználásának más rafinált formái... A szocialista társadalom ténylegesen elismeri a nő egyenjogúságát a munkában és a társadalmi-politikai tevékenységben. Ez azonban csak az első lépés a nő teljes felszabadítása felé – mondja Lenin...

– De várj, hogy én is mondjak valamit, a kutyaúristenit! – vetette közbe lángoló arccal Pénzes László. – Vagy tán hülyének nézel, akinek mindent a szájába kell rágni?...

Kenyér Pál összeszorította a száját, elképedve rámeredt, utána ismét csak így szólt: – Bocsánat, még nem fejeztem be...

– És ha éjfélre fejezed be, itt ücsörögjek és hallgassam álmosító körforgását ennek az imamalomnak?!...

Az igazgató kétszeres sértést érzett e kifakadásban; egyrészt megfontoltan kifejtett elveinek a fitymálását látta benne, másrészt célzást lelkeszi múltjára; a fotelhez ment, leült, egy ideig a homlokát dörzsölgette, utána a keze az ölébe hullott:

– Tehát neked a nőhöz való viszony marxista-leninista etikája álmosító imamalom...

– Én ezt nem mondtam : én csak a vontatott előadást tartom álmosítóknak ; de annál jobban fölcsigáz és kétségbe ejt ennek az etikának a gyakorlati értelmezése...

– Elég volt, most már elég volt! – intett elfulladt hangon az igazgató, félig fölemelkedve ültéből. – Végül is az alárendeltem vagy, és megtiltom, hogy ezután a

hívásom nélkül belépj ebbe a szobába, és félbeszakíts, amikor beszélek, megértted?!...

Miután kiment Pénzes, ő becsapta az ajtót, lenyomta a Damm-zár biztosítékát, és visszatámolygott a helyére; ott az asztalnál aztán eszébe jutott, hogy az aligazgató nem önmagától jött be, hanem hívásra, és ettől olyan ideges lett, hogy lehunyta a szemét, s jó ideig zúgó csend vette körül; a lány elhallgatott, úgy látszott, a másodszori hideg vizes kezelés jobban használt, mint az első.

Ha hinnék az átkokban, azt hinném, hogy átok alatt vagyok, s hogy ugyanazok az emberek életemnek minden helyzetében belém kapaszkodnak és visszahúznak, mégpedig a sors rendelése által... De még ha nem hiszek is semmiféle babonában, akkor is gondolkodóba ejt, hogy miféle véletlen adta ismét mellém ellentétes hasonmásként ezt az embert, aki mindent fölülbírá, és elgáncsolni igyekszik, ami lázban tart, vagy makaccsá tesz?... Míg engem már a büntudat is cselekvésre sarkall a meddő papi hivatásban elvesztegetett idő miatt, és a marxizmus betűit éppúgy tisztelem, mint ahogy a szentírást tiszteltem, addig ő az ideológia dolgaiban épp olyan derűsnek, kötetlennek és libertinusnak érzi magát, mint érezte és mutatta volt a hit és a dogma értelmezésében... Pedig ő még azzal sem dicsekedhetik, hogy átélte a meghasonlás magasabb rendű állapotát, amikor a szükségszerűség hangja szólalt meg neki az ismeretlenből, hogy az igaz ügy mellé állítsa... Ő pusztán indulatból, személyi bosszúból vetette le a papi palástot, mert fennszóval nyilatkozta ki, hogy az egyház már nem ismeri a hívek valóságos életét, hogy merevebb lett a Vatikán köveinél, és szüksége volna egy új, belső reformációra... De ha már ezt cselekedte, a kettős fogantatásnak miféle szeszélye tett bennünket sziámi ikreké s döntötte el, hogy ő is azokban az időkben váljék meg végképp a szószéktől, amikor én, hogy ő is tanári katedrát vállaljon, mint én, hogy bekapcsolódjék a társadalmi munkába, és a külnegyedekben meg a falvakon agitáljon, mint én, s hogy kétévi tanítás után épp mellém nevezzék ki aligazgatónak, mint ha útjaink csak egy rövid időre váltak volna el egymástól?... Ha azonban így történt, idejében észre kellett volna vennem a veszélyt, amelyet közeli ismeretségünk

jelent, munkakörömet erélyesen el kellett volna határolnom az övétől, törekednem kellett volna rá tűzzel-vassal, hogy ne imádják úgy az óráit a tanulók, amint láthatóan teszik, s népszerűsége a tanulók között ne emelkedjék magasan az enyém fölé; számon kellett volna tartanom minden olyan elejtett szavát, amely egy liberális vagy revizionista gondolkodás tükördarabkájának számít, hogy idejében megzabolázzam, le járassam a magasabb fórumok előtt, és kezes állattá tegyem... Ha kezdettől így járok el, most nem tartanék ott, hogy már egy árva gondolatot se tudjak kifejtetni előtte anélkül, hogy erőszakkal és tapintatlanul közbe ne szólna...

Kopogtattak. Szkrób kapitány lépett be, magas, csontos, ősz halántékú férfi, akihez az igazgató már többször fordult erkölcsi ügyekben, főként lopások esetén. A milicista tiszt levette a sapkáját, végigtörölt veritékező arcán, nyakán; nyugdíjazás előtt volt, sok mindent látott, megért különös beosztása óta, s miközben az igazgató belékarolt, és suttogva, gyorsan elmondta, hogy miről van szó, neki valami fáradt viszolygás állapotodott meg az arcán.

– Megnézetni megnézethetjük a kislányt, ha ön ragszkodik hozzá – mondta később. – Bár én magam túlzónak tartom a következtetést, és a szülőkre bízom az ügyet, nehogy végül akarva, nem akarva túllépjük a hatáskörünket...

– Én sosem tudtam különválasztani az iskolát az utcától vagy a szülői háztól! – mondta Kenyér Pál önérzettel, anélkül hogy megérezte volna a kapitány hangjában bujkáló gunyorosságot. – Ha rám bízták a gyereket, az álmáról is tudnom kell!...

Később örült, hogy még kicsengetés előtt megjött a tiszt, s így nem keltett feltűnést Hencz Zsuzsa elszállítása; a gyors és erélyes intézkedést máris győzelemnek tartotta Péntes László fölött, s magában elmosolyodott: különös, hogy ez a Góliát mennyire lepusztult az utóbbi években, valósággal lötyög rajta a nadrág, miközben ő, a tegnapi gyomorbeteg vezeklő, aki már vért hányt, még sosem érezte magát ily erősnek, munkabírónak, noha kissé elnehezedett, és már kilencvenhat kiló... Mikor elfoglalta a tanári katedrát itt a huszonnyolcasban, s

egész szervezetével részt akart venni a munkában, elhatározta, hogy föltáplálja és megerősíti magát; egy ideig glukózas kezelést kapott, de annyira kétségbeejtette az előszobázás az orvosi rendelő előtt, hogy ő maga akarta vállalni saját kezelését. – Reméli, hogy le tudja nyelni segítség nélkül is a szondát? – kérdezte az asszisztensnő ő pedig elvörösödve, magabiztosan felelt: – Talán nem tudnám megtenni, ha a feladat, amelyet magamra vállaltam, nem kötelezne szervezetem erősítésére; így azonban biztos vagyok benne, hogy sikerülni fog. – És sikerült is; előbb könnyezve, kimeredt szemmel nyelte, tolt a torkán a vékony gumicsövet, lefordult a díványról és öklendezni kezdett, de kezdte előlről, amíg a lehetetlen lehetőségé vált, és a csoda megtörtént: önmagát szondázza mindennap!... Ahogy behegedt a fekélye, hatalmasan megnőtt az étvágya, egy-egy kupa vörös bort is lehajtott ebéd után, és hónapok múlva már nem ismerték meg az utcán a legrégebb ismerősei sem, ő pedig elmondhatta, hogy az eredmény éppúgy a saját akaraterejének köszönhető, mint ahogy azelőtt testének a pusztulása is szigorú önmegtartóztatás eredménye volt...

De minél magasabban érezte magát a vele együtt kiugrott paptársai fölött, annál gyakrabban meredt eléje a másik akadály, a *család*, a szülei és testvérei, akik hol elmulasztott kötelességeire emlékeztették, hol azt idézték föl benne, hogy mily sokat ártottak és ártanak neki a maguk nyomorúságos létével, könnyelmű és felelőtlen életükkel, önérzetük örökös és oktalan lázadásával, drámaikkal és nevetséges kicsinyességeikkel. Láta a halotti lepellel letakart gyereket, akinek arca sápadt volt, szemgödrei megteltek árnyékkal, mintha tintát öntöttek volna bele, és mentegetni kezdte magát: ő megmondta, hogy ne fogadják el azt a manzárdlakást, mert a szabadból fölnyúló lépcsők és a rozszant deszkaerkély életveszélyes, de nem hallgattak rá... Később, mikor tanítani kezdett, igyekezett anyagilag is segíteni rajtuk, s bár igaz, hogy pénzt nem adott a kezükbe, nehogy elszórják, olykor hetenként kétszer is vitt nekik étolajat, lisztet kétkilós csomagolásban, cukrot s száraztésztát; de ezzel is csak önmagának okozott bajt, mert mama egy nap sírva kifakadt előtte

– Ne hozz nekem, édes fiam, élelmet, annyi még nekünk is van, amennyit megegyünk, és ahányszor látlak a spárgaszatyorral, nem arra gondolok, hogy a fiam jön látogatóba, hanem hogy az egykori szegénykonyha vagy a népjóléti hivatal akar megmenteni bennünket az éhenhalástól... Ne hozz semmit, drága gyermekem, csak megértő szívet hozzál, és egy-két vigasztaló szót, ennyi elég nekem...

Pedig akkoriban igazán rászorultak volna a segítségre, mert az öreg, egy fölháborító és érthetetlen eset miatt, otthagyta a postát, és jó ideig betegállományban volt. Valamilyik kézbesítő megirigyelte tőle a körzetét, ahova pénzt, ajánlott leveleket hordott, s ahol egy kis zsebpénzt is keresett, és egy idő után naponta más-más néven rágalmozó leveleket küldözgetett az igazgatósághoz; mielőtt azonban kivizsgálták az ügyet, az öreget áttették levélkézbesítőnek a belváros legnehezebb szakaszára, ahol nyolc-tíz órán át lépcsőt kellett másznia a lúdtalpával meg a rossz szívével. Végül ő maga kocsit bérelt, sorra járta a följelentők címét, s miután valamennyi hamis volt, leitta magát, és attól kezdve odahaza minden levelet kibontott és elolvasott, mielőtt kézbesítette volna. Eddig úgy cipelte a sokféle feladványt, irkafirkát, akár a hátasló, akinek mindegy, hogy mitől ropog a gerince, mondta, de látott ő olyan lovat is, akinek alattomos emberek izzó cigarettavéget rejtettek a sörényébe... Nos, ő többet nem hordja senkinek a tüzet a házára... Tudnia kell, melyik borítékban van rágalmozó levél, melyikben feljelentés, hogy mint az időzített bombát, idejében ártalmatlanná tehesse... És éjjeleken át bontotta, silabizálta és ragasztotta a leveleket, amíg ki nem tudódott az ügy, hogy aztán végképp menesszék a postáról, és a pártból is kizárják... És neki, Kenyér Pálnak ez a kizárás volt a legszörnyűbb, mert miután eddig szóban s írásban azt vallotta, hogy szülői kényszerből ment a Teológiára, jóllehet világszemlélete szerint ateista volt, és a kommunizmus eszméje vonzotta, most ismét titkolózni és hazudni kellett, mert viszolygott a következményektől, s valahányszor személyi lapot kellett kitöltenie, a politikai hovatartozás mellé az öregnél mindig azt tüntette fel, hogy Pártonkívüli, míg a tanügyi káderosztályról bizalmasan

nem figyelmeztették, hogy ismerik az esetet, nincs miért szépitnie, rejtegetnie a dolgot... Ez annyira megdöbentette, hogy legalább látszatra igyekezett elhatárolni magát az édesapjától, s megszakított minden kapcsolatot vele is, a családdal is... Mikor misszionáriusnak készült, örökös panasaikkal a szenvedő magába-zárkózásban akadályozták, most pedig a saját bűneiket vetik a nyakába, hogy ne tudjon fölemelkedni... Nem, nem – ebből elég volt, többé nem vállal közösséget velük! – lázadózott öngazolón.

Képzelt vitájából telefoncsörgés térítette magához: a vonal másik feléről Szkrób kapitány szólt:

– Nincs semmi probléma Hencz Zsuzsával! – mondta. – A kislány érintetlen, de szegényében nem akar visszatérni az iskolába; így hát hazavittem, nehogy elkódorogjon...

Az igazgató idegesen visszakérdezett:

– Hogyhogy ártatlan?... No igen, orvosilag még elhiszem... De erkölcsileg?... Egy tizennégy éves pisis ne csókolózzék fényes nappal a Bükkben, mert nyilvánosan meg fogom szegényítem, és kizáratom az ifjúkommunisták szervezetéből... Jó, jó, tudom, hogy ez nem önre tartozik, kapitány elvtárs...

Lecsapta a kagylót, nagyon elégedetlen volt, mintha hallaná Pénzes kárörvendő nevetését, s valójában annak örült volna, ha kiderül, hogy föltevése nem volt alaptalan; kulcsköteget csörgetve sokáig fel-alá járt irodájában. Egyesek túlságosan is könnyen fogják fel a kiskorúak erkölcsi tévelygését, gondolta, és igyekezett nagyon bosszús lenni. Szerintük nincs „semmi probléma”, amíg a tanuló javítóba nem kerül, vagy áldozatává nem válik a bűnnek...

Mielőtt ebédelni ment volna a Tanárok házába, telefonon átszólt a titkárságra, hogy nézzék ki annak a „cafkanak” a lakcímét; az volt a szándéka, hogy délután megkeresi odahaza a családot, s miután hálásak lesznek a hivatalból elrendelt orvosi vizsgálatért, a pubertáskor ellentmondásairól és veszélyeiről beszél majd nekik, s később valamelyik tanári értekezleten pedagógiai példaként fogja megemlíteni ezt a különös látogatást, amelyről egyelőre senkinek sem szabad tudnia, legkevésbé az ali-

gazgatónak... Hadd higgye csak még egy ideig, hogy fel-szízesen és elhamarkodottan ítélte meg az esetet, s nem épp ő volt az egyetlen, aki meglátta az „ártatlan” kaland mélyebb erkölcsi és társadalmi összefüggéseit...

Szokrázóan ragyogó, tiszta és meleg október közepe volt, igazi nyárutó, akár ingben is lehetett járni; Kenyér Pál megitta ebéd után a fél liter vörös borát, és gyalog indult haza háromszobás óvári lakásába, amely egy régiségkereskedés fölött volt, a második emeleten; levetette és a karjára lökte a felöltőjét, mert kissé az italtól is kihevült, s szokása szerint hamar előhúzta a kulcsköteget, és ütemesen csörgetni kezdte, mintha dúdolna. Különös jóérzés ömlött el benne attól a képzettől, hogy járhat a városban, mintha minden ajtóhoz kulcsa volna, mintha minden lakásba szabad bejárása volna; ilyen ábrándozás közben szegődött mellé és követte egy darabig szótlánul és mosolyogva egy harminc év körüli, de már kopasz férfi, akinek nagy, ezüstkoronás fogai tompán fénylettek, mint a vízbe merült kanalak: Káló volt ez, a pedagógus, akit tévedésből hívtak vissza vidékről, hogy meglegyen a munkásösszetétel szükséges százalékaránya a tanári karban; estíliceumos volt, de a leggyengébbek közül való, nem is lehetett tudni, hogyan vergődte át magát az egyetemi éveken, mert még beszélni sem tudott; például káosz helyett mindig azt mondta, hogy „koász”; ő, Kenyér Pál egy Balló nevezetűért harcolt, aki szorgos, értelmes, szintén munkásszarmazású fiú volt, és Mócsaljára került Kálóval, s mikor ő meglátta, hogy tévedésből kit hoztak be, késő volt. Már csak azért is igyekezett kerülni őt, alig állt szóba vele. Most a pedagógus úgy leste a pillantását, mint éhes kutya a falatot, s közben mosolygott, ezüstkoronás, nagy fogait mutatgatva.

– Mit akar tőlem, Káló elvtárs? – szólt rá, mikor észrevette, és igyekezett lerázni magáról; a fiú azonban szorgosan emelgette a lábát, eszébe sem volt lemaradni:

– Igazgató elvtárs, én már rég keresem az alkalmat, hogy néhány őszinte szót válthassak az igazgató elvtárral...

– És most megtalálta, ugye?... Magának épp itt a főtér közepén kínálkozott fel a ritka alkalom, mi?...

Megállt, a kulcsköteget Káló homlokának a magasságába emelte, mintha valamit meg akarna nyitni rajta; de a pedagógus idejében hozzászelídítette az önérzetét a sértésekhez:

– Én tudom, hogy nincs jószívvel irántam az igazgató elvtárs, mivel engem tévedésből hoztak vissza Balló helyett... – kezdte ismét szaporán, alighogy elindultak. – De mit számít az a parányi tévedés?... Ha nincs abszolút igazság, nincs abszolút lelkiismeret sem, ugyebár. – És az a kis botlás csak annyit számít, mint mondjuk az, hogy Amerika évente két centit csúszik északra...

– Káló, én dühös leszek, ha számárságokat fecseg össze. Mit akar tőlem?...

– Csak annyit, hogy tessék elfogadni egy fölkinálkozó szövetséges, egy megbízható harcos kezét... Én is proli vagyok, az igazgató elvtárs is nehéz családból jön, ugyebár...

– Ennek nincs jelentősége! – mondta elvörösödve az igazgató, mert eszébe villant édesapja helyzete. – A származás semmi!... Az érdekért meg kell dolgozni!...

Állkapcsát idegesen mozgatta, kulcsait valósággal rázni kezdte, mintha a szobainasát akarná hívni, hogy dobja ki azt az urat; Káló azonban továbbra is mosolyogva lépdelt a bal oldalán:

– De hiszen épp az érdekéről van szó... Én tiszteltem önt és szerettem... Úgy tiszteltem, mint egy igazi tudóst... Olyan közel van a szívemhez, mint József Attila... Mivel bizonyítom ezt?... Ha akarja, kezet csókolok itt a nyílt utcán...

És tétován és rajongva és bizakodón már nyúlt is az igazgató jobbja felé, még a szemében is megcsillant valami nedvesség, de Kenyér Pál fölháborodva elhúzódott tőle:

– Most aztán elég volt, érti?... Most aztán tűnjön el mellőlem, mert fölpofozom!...

Még odahaza is csak erre a kínos jelenetre gondolt, amely szinte botránnyal végződött... Micsoda egy alak!... Végül már az agyára ment, hogy hónapok óta még egyszer sem fogadta, s ha csak bekukkintott is hozzá, ő már

intett, hogy menjen, menjen, most nincs ideje, majd máskor, sohanapján... Pedig épp azért nem állt szóba vele, mert megsejtett valamit ebből a ragacsos természetéből. „Én is vasveretű proli vagyok, az igazgató elvtárs is nehéz családból jön... Nekünk össze kell tartanunk...” Szarházi. Mintha a sorsok azonossága a nézetek és a jellemek azonosságát is jelentené... És az a mozdulat, ahogyan a keze felé kapott, hogy megcsókolja... Pfuj!... A legközelebbi nagytakarításig ellene is össze kell gyűjteni néhány adatot, hogy útilaput köthessen a talpára, és ha másként nem megy a dolog, azt fogja terjeszteni róla, hogy homokos, aki semmiképp sem maradhat meg nevelőként az ifjak közelében...

Bevett egy emésztőtablettát a kolozsvári káposztára, meggyújtotta ebéd utáni szivarját, és végigfeküdt a heverőn; a tömött, szűrős füst elkószált a tágas lakásban, s mint távoli, omló falak, úgy bontakoztak ki mögüle a könyvespolcok. Egy ideig még semmi másra nem tudott gondolni, csak Kálóra, a pedagógusra, aztán meg épp amiatt lett dühös, hogy ez a „csiganyálás alak” még mindig foglalkoztatja; kinyúlt *A dialektikus materializmus* kézikönyvéért, hogy még elolvasson egy-két fejezetet, mielőtt letisztázná a pedagógiai lapnak ígért cikket, s szétnyitotta a kis vasasztalkán fekvő kötetet a megjegyzett helyen:

„A dialektikus materializmus – ellentétben az idealizmussal és a metafizikával – a fejlődés forrását a minden tárgyban és jelenségben objektíve meglévő ellentmondások belső harcában látja... Az alacsonyabbtól a magasabb felé haladó fejlődési folyamat a természetben és a társadalomban nem a jelenségek harmonikus kibontakozása során, hanem az ellentmondások felfakadása, az ellentétek harca során megy végbe... A fejlődésnek ezt a törvényszerűségét Sztálin a következőképpen jellemezte...”

Ekkor azonban megszólalt a heverő fejénél a telefon, az igazgató rideg gyanakvással nyúlt a kagyló után, s amikor megismerte Pénzes hangját, még föl is tápáskodott:

– Marószódát ivott?... No tessék!... Mondtam én, hogy az ügyet nem szabad szimplifikálni!... Most aztán

egyétek meg, amit főztetek !... Hogyhogy szemforgatás?... Miféle demagógia?!... Ide hallgass, aligazgató elvtárs: először is megtiltom, hogy ilyen hangot használj velem, a feljebbvalóddal... Másodszor pedig le foglak szoktatni róla, hogy bármikor felzavarhass a lakásomon, megértted?!...

Lecsapta a kagylót, bevágta a kályhába a kialudt és fanyar bórszivarat, idegcsillapítót keresett az íróasztala fiókjában, de amikor kissé már megnyugodott, önvád helyett inkább haraggal és gyűlölettel gondolt az aligazgatóra meg a kapitányra, Hencz Zsuzsára meg annak a szüleiére, sőt a kiskatonára, a lány udvarlójára meg a nőgyógyászra is, aki „ártatlannak” találta ezt a cafka-márit; az előszobába ment, táskájából elővette a pedagógiai cikk pizkozatát, s orrát, fülét utálkozva mozgatva, századszor is olvasni kezdte előlről a fogalmazványt; most azonban azt a kifejezést, hogy „az iskola felelősége”, mindenütt áthúzta, s azt írta föléje, hogy „az ifjúsági szervezet s a család felelősége”, egy helyütt pedig a „közösség” homályos fogalmával helyettesítette...

Néhány hétig alattomos csend és félelem sötételt a folyosók végében, és a diákok arról suttoztak, hogy Hencz Zsuzsának az orvosok ezüst nyelöcsövet építettek be a torkába, és egy szőlőszemet is csak kínlódva, könnyezve tud lenyelni; a tanárok némelyike arról is tudott, hogy a szülők beperelték az igazgatót a kislány székelybe keverése és meghurcoltatása miatt, amely egy életre szerencsétlenné tette gyermeküket. Kenyér Pált hol a tanügyhöz, hol a tartományhoz hívták, meg is dorgálták, hogy túlságosan messzire ment az önkényeskedésben, de nem lett kegyvesztett, és ő ezt úgy vette, mint akit hivatalában megerősítettek, s felmentettek a felelőség alól. S ha így van, vajon nem neki kellene vádaskodnia, hogy egyesek, mint az aligazgató s néhány tanár, a fegyelem erősítése és a kommunista erkölcs szent betűinek az alkalmazása helyett, a cicomázkodásnak, a ledérségnek, a paráznságnak adott tápot a saját *szabadelvűségével*? – gondolta ellentámadásra készülve, mert érezte a gyanakvó csöndet, amely körülfogta, s hol sejtelemként, hol valószínűsággal szállt a füléig egy-egy suttozó hang. A vál-

ságot azonban úgy fogta fel, mint amely csupán arra való, hogy később az iskola megerősödve kerüljön ki belőle, s még az ő személyes ellenfelei is belássák majd, hogy mennyire szükség volt a következetességére és elvi szilárdságára ebben az időszakban, amikor mindenki el-lene fordult...

Fel is függesztett minden fegyelmi eljárást, nehogy kicsinyes bosszúval vádolják azok, akikről sejtí, hogy a háta mögött összedugják a fejüket és áskálódnak ellene; úgy tett, mint aki egyelőre mindent jóváhagy, semmibe nem köt bele, de azért éberem figyelte kinek-kinek a munkáját, s várta az elszámolás pillanatát, amikor maga elé idézheti a vétkeket, s ott helyben fölbonthatja a munkaszerződésüket, minden ceremónia nélkül. Ez a pillanat azonban még késett, és valahányszor reggelenként belépett az iskola kapuján, érezte, hogy a tanulóktól az altisztig s a takarítóasszonytól a pedagógusig mindenki úgy pillant rá, mint rettegett emberre, aki előtt sereg dolgot titkolnak, takargatnak, s akinek bizonyára a leváltását várják; napról napra erősödött benne a szorongás, hogy kívül rekedt a körülötte zajló életen, még a tanári szoba titkaiba sem lát bele, nem tudja, ki mit gondol és pletykál róla, s egy délelőtt, amikor Káló, a pedagógus bekukkintott hozzá, utánaszólt s behívta:

– Üljön le egy percre! – intett a fekete bőrfotel felé. – Úgy emlékszem, nekünk van egy-két elintézetlen dolgunk, ugye?...

A pedagógus tétován elmosolyodott, nagy, fényes fogai megcsillantak a szájában; nem tudta, mit akarhat tőle az igazgató, de azért félszeg-reménykedően előrejött és leült; fehér köpenyben volt, kezében fanyelű csengőt tartott. Kenyér Pál reápillantott, látta, hogy még a sapkát is a fején felejtette zavarában, azt a komikus cikkekre tagolt micisapkát, amelynek puha lebenye a fülére, tarkójára csüngött, mint Zwingli Ulriknak a korabeli rajzokon; szinte el is nevette magát e látványtól, aztán félrefordulva így szólt:

– Nem azért hívtam be, hogy arra a kellemetlen incidensre emlékeztessen, Káló elvtárs... Én úgy veszem, mintha meg sem történt volna a dolog...

– Elnézést kérek, de akkor én egy kicsit... – Ültéből félig fölemelkedett kinyában. – Én egy kicsit akkor il-luminált állapotban, hogy úgy mondjam...

– De hiszen hallotta, hogy nem rovom fel! – le-gyintett idegesen Kenyér Pál, és föl-alá kezdett jár-kálni. – Nem ez a baj, hanem az, hogy magát tévedésből tartjuk itt...

Visszament az asztalához, leült, és töprengve nézte a pedagógust a fehér köpenyében, a fanyelű csengőjével meg a Zwingli Ulrik-sapkájával; hadd gyötrődjék a nyo-morult egy-két percig, hadd érezze, hogy bármikor úti-laput köthet a talpára. Utána ismét fölállt, ismét előre-jött, ismét járkálni kezdett:

– Mit tegyek magával, mondja meg?... Küldjem vissza Mócsaljára, ahol hónapos szakállt növesztett, és a bűdös gyümölcspálinkát védelte?... Pedig nincs más-megoldás...

Káló ismét térdből fölemelkedett, még a csengő is meg-csörrent a kezében, ahogy azt mondta:

– Oda nem akarok... Ott megfeledkeztek rólunk... Még a tüzelőt is lopni kellett, és a pohár fenekén éleztük: a rozsdás zsilettpengét... Akkor inkább portás leszek itt!...

Kenyér Pál fitymálóan elmosolyodott:

– Ne beszéljen ismét szamárságokat, Káló elvtárs!... Az állam senkit sem azért taníttat, hogy egyetemi diplo-mával utcaseprőnek vagy csaposlegénynek szegődjék el... Ezt nem is engedi meg... Ez túl nagy fényűzés lenne...

Megállt, az állát fogta, gondolkozott egy keveset:

– Meglátom, mit tudok tenni... Egyelőre volna a maga számára egy kisebb megbízatásom... Szeretném, ha ebben a válságos helyzetben számíthatnék magára.

– Reám bármikor, igazgató elvtárs... Én a legnagyobb örömmel teljesítem... Én bármit...

– Várjon, várjon! – intett Kenyér Pál, és leült a másik fotelbe. – Itt egy diszkrét feladatról volna szó-Bizonyára észrevette, hogy a Hencz Zsuzsa erkölcsi bot-ránya mennyire megosztotta a tanerőket... Már olyanok, is akadnak közöttük, akik ellenem, vagyis a fegyelem el-len hadakoznak, intrikálnak...

– Tessék csak reám bízni őket!...

– Ejnye, hát miért nem hallgat végig?... Magára itt csupán az a feladat vár, hogy nyitott szemmel járjon, és mindenről tudósítson engem... Most már érti?...

– Hiszen én is úgy gondoltam!...

– Van ebben némi tapasztalata?...

Káló megmutatta tompán csillogó fémfogait, benyúlt a köpeny alá a belső zsebébe, vaskos jegyzetfüzetet húzott elő, s a fedelét megkopogtatva azt mondta:

– Úgy tessék nézni, hogy ez egy mindentudó kalendárium... De én csak Újtestamentumnak nevezem...

A bibliai szótól riadt emlékek rebbentek meg Kenyér Pálban; nem is tudott szabadulni tőle:

– Miért épp Újtestamentumnak?...

– Azért, mert nekem Mócsalján is volt feladatom, és ha egy bizalmi személy valamiről pontos információt akart, engem keresett meg... Itt még nem kérte senki a támogatásomat, de én azért szorgalmasan lejegyeztem mindent, amit fontosnak tartottam, hiszen az ilyesmi úgysem vész kárba...

– No lám, nem is tudtam, hogy nyílt kapukat döngetek! – vonta fel kedélyes-gunyorosan a szemöldökét az igazgató, aztán elkomorodva gyorsan hozzátette: – Egyébként így a legjobb, és én csupán annyit kérek, Káló elvtárs, hogy a jövőben mindenről értesítsen... No és természetesen, egy-két ember közvetlenül is érdekel... Például az aligazgató... Szeretném tudni, kik járnak hozzá, mikről beszélgetnek, hogyan vélekednek az iskola dolgairól meg énrolam... Mert nem könnyű úgy irányítani, hogy mindenki elégedett legyen... A vezető káder akarva, nem akarva ellenségeket is szerez magának...

A pedagógus ismét elmosolyodott, egy megjelölt helyen kinyitotta a füzetet, és olvasni kezdte:

P. L.-hez már rendszeresen bejárok, könyveket kölcsönöz nekem. Utolsó találkozás: november 28., este 1/2 9-kor, a lakásán. Jelen volt még B.A., aki a moszatokkal foglalkozik az egyetemen. P. L. hosszan fejtegette, hogy mily magas az életszínvonal Svédországban, végül ezt a kijelentést tette: „A szocializmus eszméje hatalmas, de hirdetői nem mind óriások.”

Odanyújtotta a füzetet, amelyben a szöveges résszel átellenben kis besatírozott kockák jelezték az íróasztal

meg a székek helyét, s megmutatta, hogy ki hol ült a társalgás alatt. Kenyér Pál nagyon figyelt, és valami sajnálkozó zavar terjedt szét benne, miközben a pedagógust nézte, akit ő nemrég oly csúfosan rázott le magáról az utcán; egyszerre felfedezte benne a legértékesebb szövetségest. Végül egészen izgatott lett, és azt kérdezte:

– No és rólam mit jegyzett be? – bizalmasan kacsintott Káló felé. – Biz’isten nem haragszom meg, bármi legyen is a füzetben... Szavamat adom rá!...

De a pedagógus összecsuksa a pepita fedelű noteszt, csontos térdét kétkedő mosollyal himbálta:

– Az igazgató elvtárs nem tartozik az én hatáskörömbé – mondta később. – Önt én nem figyelhetem...

És egymásra nézve mindketten kacagni kezdtek, Káló talán még hangosabban is, mint a feljebbvalója, mert úgy érezte, hogy amit hónapok alatt nem tudott elérni, azt most elérte egy félóra alatt, és kicsúfolt és félrerúgott senkiből váratlanul az igazgató kegyeltjévé lett. Kenyér Pál még ki is kísérté őt a folyosóra, kezét fogott vele, s közben biztatón a szemébe meredt, mint aki a szavak után hamarosan tetteket vár tőle, az Újszövetség írójától...

Egy idő után az igazgató úgy találta, hogy elcsitul a zaj az erkölcsi botrány körül, a szülők lemondtak a pörlekedésről, így hát ideje számon kérni a régi fegyelmet. Kulcsait csörgetve mindenüvé benézett, még a takarítóasszonyok vedreit, seprűit is buzgón fölleltározta, ujjait végighúzta az előcsarnok oszlopain, hogy vajon nem porosak-e; naponta váratlanul beült egy-két órára, félbeszakította a tanár magyarázatát, kiigazította és kiegészítette, amit a *kolléga* mondott, és ritkán volt megelégedve a pedagógiai módszerrel; de a legelégedetlenebb az igazgató természetrajzóraival volt, őt hibáztatta, hogy a tanulók nem ismerik kellőképpen a fejlődés dialektikáját, mert Pénzes nem emeli ki eléggé a materializmus és az idealizmus szöges ellentétét, nem beszél az anyag elsődlegességéről és a tudat másodlagosságáról, s főként a fejlődésről, mint az ellentétek harcáról...

– De hiszen a dialektika nem imamalom, hogy egykedvűen forgassam, akár a kengururól, akár az óriásfe-

nyőről beszélek! – fakadt ki Pénzes. – Én a dialektikus szemléletet közvetve akarom kialakítani, hogy lássa és érezze is a kölyök azt, amire rá akarom nevelni!

Ő azonban csak nyelt egy nagyot, sűrűn bólogatott, mint aki azt mondja: „fújjad, csak fújjad a magadét”, aztán zsebre vágta a kulcskötegét, és otthagya a tanárt, hogy még a diákok is gyanakodva és riadtan következtessenek a fülük hallatára lezajlott megalázásra. Később Pénzes bekopogott hozzá az irodába, szemében könny csillant:

– Mondd, miért kellett ezt tenned velem?

Kenyér Pál ránézett, aztán félrefordult:

– Ha föl vagy dülva, magadat okold miatta!

Egy reggel, amint ismét csak a kulcsait csörgetve befordult a kapun, majd fölfelé lépdelt az előcsarnokból a magasföldszintre, ahol az irodák álltak, észrevette, hogy a takarítóasszony, mielőtt meglendítené a rúdra kötözött vizes rongyot a cementen, lehajol, fölvesz valamit, és meghatódott mosollyal nézi, mikor pedig meglátja őt, kezét a háta mögé kapja, majd a zsebe felé csúsztatja a talált tárgyat. Előbb úgy akart tenni, mintha semmit sem venne észre, de aztán egyebet gondolt: Hencz Zsuzsa esete és a burjánzó pletyka nemcsak a tanárokat tette titkolózóvá iránta, hanem a személyzetet is, aki azóta szüntelen rejteget, takargat valamit előtte, és félre akarja vezetni... Odalépett tehát az asszonyhoz, és szigorúan kérdezte:

– Mondja, Sajtisné, mi az, amit fölemelt?... És mi ez a titkolózás, szemforgatás, mismásolás?...

Az asszony szétnyitotta az ujjait, és eléjetoalta ráncolt, szódamarta tenyerét, amelynek a közepén apró olajlenyomat díszelgett, Leonardo da Vincinek egy kis méretű Madonna-képéről, amelyen a csecsemő Jézus a telt és feszes mell bimbóját elengedve a néző felé fordul, mintha incselkedő hangot hallott volna, játékos biztatást, esetleg nevetést, s ez egy pillanatig jobban izgatná a táplálkozás öntudatlan boldogságánál is; félbemaradt mozdulatában azonban érződik, amint telt és rózsaszín kicsi ajka az imént még az emlőre tapadt, az illatos tejtől duzzadó eleven és rózsaszín kulacsra, s ha félrehajolt is a tápot és

örömöt adó forrástól, vidám magabiztossággal tette, mint aki tudja, hogy senki sem veheti el azt tőle azt, ami egyes-egyedül csak az övé...

– Majd utána nézünk, ki hullatta el! – mondta az igazgató, és a kis szentképet az irattárcájába dugta. – Maga csak folytassa a munkáját, a többi rám tartozik! – fordult vissza, mielőtt otthagya volna a takarítóaszonyt.

Rögtön beszólt a tanáriba, hogy ki amint megérkezik, azonnal menjen be hozzá; üzent a KISZ-titkárnak és a szakszervezeti felelősnek is; az altisztnek meghagyta, hogy nyolc óra öt perckor zárja le mind az utcai, mind pedig az udvarra nyíló kaput, és senkit ne engedjen se ki, se be. Pontosan nyolc órakor az órájára pillantott, asztala mögül fölnyújtózva számba vette és a noteszába beírta a hiányzó tanárokat, utána azt mondta:

– Elvtársak, nagyon fontos ügyben hívtam össze ezt a rögtönzött gyűlést; ma reggel ugyanis, amikor beléptem a kapun, a klerikális reakció ügyködésének, az idealista eszmék behatolásának kézzelfogható bizonyítékára bukkantam. Nagyon kérek mindenkit, hogy nézzen szét az osztályában, vizsgáljon át minden padot, és ha olyan tárgyat talál, amely a metafizikus szemlélettel hozható összefüggésbe, azonnal kobozza el, és az esetet jelentse nekem!... Egyelőre ennyit közlök, most pedig elmehetnek, elvtársak!...

Pénzesnek azonban intett, hogy mint aligazgató maradjon vissza; neki tartogatta a meglepetést, egyedül neki, és mikor kettesben maradtak, buzgón elő is vette a kis szentképet s odanyújtotta; aztán úgy állt, mintha azt várná, hogy László is meghökkenjen az apró olajnyomaton, mint ő; de az aligazgató ahogy rápillantott, elmosolyodott.

– Most mit mosolyogsz? – kérdezte Kenyér sértődötten. – Mi van ezen mosolyognivaló?...

– Ismerem a festményt – mondta az aligazgató. – A legemberibb, legőszintébb Istenanya, akit láttam.

– Engem nem az érdekel, ami a múzeumokban van, hanem az, ami itt fertőz egy kartávolságnyira!...

Pénzes László visszaadta a kis képet, és nyílt, csúfon-dáros mosollyal nézte az igazgatót.

– Hát rendben van, nevess! – csapta össze az irat-tárcáját Kenyér Pál. – Magadban bizonyára akkor is neveltél, amikor tiltakoztam az erkölcsi lazaságok ellen, amikor a nők iránti magatartás etikájáról beszéltem, amikor kifogásoltam a pedagógiai módszeredet, és íme nevensz, mihelyt az idealizmus veszélyére hívom fel a figyelmedet... Pedig te magad is azt vallod, hogy a tudomány és a vallás gyökeres ellentéte egymásnak... Míg a tudomány tényekre támaszkodik, addig a vallás csak bibliai mondákra épül... No tessék, most ismét nevensz... Hogyan értelmezzem ezt a magatartást, *aligazgató* elvtárs?...

– A nevetés még a szentírástól sem idegen! – legyintett Pénzes, de már fáradtan, és utána kínálás nélkül leült a fotelbe. – Én is a ti nyomorúságotokon nevetek, megcsúfollak, amikor eljő az, amitől félték! – mondja a *Példabeszédek*, Szent Ágoston pedig így szól: haec tu misericorditer irride, ut eis ridenda ac fugienda commendes! (Nevess szájalommal tévedéseik fölött, hogy azokat előttük is nevenségessé és elkerülhetővé tedd!)

Egy pillanatra lehunyta a szemét, mint akit halálosan kimerített az iménti folyamatos és ideges nevetés, s egyre szembetűnőbb volt, hogy ez az egykor hatalmas ember mennyire lesoványodott, legyöngült, mily sokat öregeedett; Kenyér Pál mégis fölindultan, gyűlölettel nézte, most már megelégedte, hogy bármit mond neki, ő mindig rögtön visszaszúr, és emlékeztetőül a szavak hegyét az ige édeskés mérgébe mártja, hogy ő egy percre se tudjon menekülni a múltjától. Gyűlöletében most nem érezte elégnek a hatalmi fellépést, inkább arra törekedett, hogy ő is odadöfjön ellenfelének:

– Hiába idézed fel minden célzásoddal azokat az időket, amikor még a hitben gyökereztem, mert én, noha gyökerestül kitéptem magam belőle, íme virulok, míg rajtad, aki velem szinte egy időben ugrottál ki, alig tapad meg valami az új táplálékból...

Pénzes fölnyitotta a szemét, és figyelte a hatalmas testű igazgatót, a tegnapi göthös, vérző gyomrú papot:

– Egy percig se csodálkozz rajta, hogy így van! – felelte csendesen, de arcán ismét földerengett a gunyo-

rosság. – Engem fölemésztenek az eszméim, te azonban magad emészted föl az eszméidet!...

– Talán nem ezen neveltél az imént?...

– Ó nem, csak elnéztem ezt a túlzó és épp túlzásában hamis buzgalmat az apró szentkép körül; figyeltem, amint ágyúval lődözöl verebekre, s közben azt gondoltam: bizony az anyagi világ fogalmai még oly idegenek a szádban, mint az új műfogsor, és minél komorabban és hősiesebben mozgatod ezt a fogsort, annál szögletesebb lesz tőle az ajkad; lehet, hogy ez másokat megijeszt, de engem nevetésre ingerel, mert én még emlékszem arra, amikor izzó szemekkel igyekeztél meggyőzni, hogy nem baj, ha elvész is a világ, csak a hit maradjon... És íme, most az a torz világ lett számodra a fontos, amelyet magadban fölépítettél, és azt sem bánod, ha ennek a világnak a falai egy új eszme híveinek a csontjaiból épülnek is fel, mint ahogy X. Leó pápa akarta felépíteni a Szent Péter-templomot bűnbocsátó cédulák árából, vagyis juhainak gyapjából, húsából, csontjaiból...

Az igazgató beállt az ablakmélyedésbe, nézte a széles, nyüzsgő utcát, amelynek alsó végében egykor hirtelen sötétség szállt rá és összeesett, miközben attól a halott gyerektől s a valóságos gondoktól meg a felelősségtől akart elszaladni; ezt az utcát magában Damaszkusz utcának nevezte, emlékeztetőül Pál apostol ellenkező kimenetelű rosszulletére, s most, hogy Pénzes a múltat hánytorgatta fel, úgy tűnt neki, mintha mindez nem évekkal ezelőtt, hanem csak a tegnapi történet volna; megoldást keresett, alkut akart kötni ellenfelével.

– Én nem akarok harcot kettőnk között – mondta csendesén, s közben mintha valami jóindulat is megcsendült volna a hangjában. – Kérd az áthelyezéset, és én támogatni foglak...

Ekkor mégis megfordult, látni akarta a másik arcát, tekintetét, első mozdulatait a felszólítás után.

– A saját érdekedben kérlek, menj el a közelemből! – folytatta gyorsan. – Ne kérdezd, hogy miért ragaszkodom ehhez... Később úgyis rájössz...

– Rájövök, hogy az én érdekedben történt?...

– Nemcsak a tiedben, talán az enyémben is, miért tagadnám... Most őszinte akarok lenni hozzád... Oly

őszinte, amennyire csak lehet, és bevallom neked: elég a pusztá jelenléted, hogy olyasmire emlékezzem, amikre nem óhajtok emlékezni... Másodszor pedig téged szeretnek is itt, tőlem csak félnek... Meg aztán túlságosan jól ismered a gyengéimet, semhogy a közeledben egy percig is erősnek érezzem magam, és egykettőre odavan minden önbizalmam, érted?... Eredj hát békével, állj odébb, amíg nem késő...

– Csak nem akarsz fenyegetőzni?...

– Nem én váltam fenyegetővé, hanem a helyzet; vannak dolgok, amelyek nem tőlünk függnék...

– Hanem kitől?... Talán még mindig az Istentől?... De ő sem akarhatja, hogy engem, a békére igyekvőt félreállíts az utadból... Vagy talán a „történelmi szükségszerűség” követeli, hogy egyedül a magad személyében valósítsd meg itt a kollektív vezetés elvét?... Minél tovább gondolkodom, annál riadtabb leszek...

Kenyér Pál ismét gyors, gyanakvó pillantást vetett a helyettesére, igyekezett elkerülni a szavak csapdáját.

– Pedig te jobban ismered az okokat, mint én – mondta halkán, izgatottan. – Vagy talán nem te írtad azt a kis parabolát a két megváltóról?... Nem te fejtegetted, hogy az azonos eszmékért küzdőknek hasonló képességeknek kellene lenniök, különben veszélyessé válnak egymás számára?... Mikor elolvastam azt a novellát, egy ideig sok minden homályos maradt bennem, még ha feljelentettek is miatta a dékánál... Most azonban ráébredtem kicsiny írásod nagy igazságára... Az a Másik, aki az Olajfák hegyén prédikál, de nem tudja a szavak szép, súlyos, faragott köveit úgy egymás mellé illeszteni, mint a Mester, az én vagyok!... Igenis én, Kenyér Pál, és most bevallom, bármennyire aljasnak tartasz is e vallomás után... És miért restelném bevallani, ha egyszer a hatalom az én kezemben van, s ha később a nyilvánosság előtt úgyis letagadhatom?...

– Ebben igazad van: tied a hatalom és a dicsőség!

– Nem igaz, a dicsőség a tied, s épp ez a baj: mert láttál-e hatalmat, amely ne akarná mielőbb megszerezni a dicsőséget is?... Ha elmégy innen, lehet, hogy nemcsak félni és tisztelni fognak engem, hanem idővel megszeretnek, és sokra becsülnek majd...

Pénzes László felállt, hitetlenkedve elmosolyodott:

– Ha nem állnál itt előttem, el se hinném, hogy mindezeket te mondtad: tehát a tehetséges ember veszélyes, a nagyratörő akarnoknak pedig teret kell nyitni a cselekvéshez... Érdekes elmélet; olyan, mintha a nagy fülű Sigaljov szájából hallanám, aki egyike az ördögöknek... De hiszen ez borzasztó, mert mihelyt kipusztítod a tehetségest, az értelmes ember is halálra van ítélve... És már ez egymagában elég, hogy ne menjek el innen... Ha a közérdek úgy kívánná, azonnal elmennék, bárhova helyeznek; mivel azonban csak neked vagyok szálla a szemedben, maradok... És maradnom kell azért is, mert tudod jól, hogy kísérleti osztállyal kezdtem az évet...

– Ez nem számít, ez ne kössön téged!...

Az igazgató száján oly gyorsan, oly ösztönösen szaladt ki ez, hogy utána még ő maga is meglepődött rajta; Pénzes felállt, odament hozzá, megtapogatta a karját, a mellét, aztán hátralépett:

– Szinte hihetetlen, hogy azonos vagy azzal, aki a tegnap még „zengő nagy tereken” óhajtott evangelizálni; jaki a lelkek rég elvesztett birodalmát akarta meghódítani, és vezeklésében vért és epét hányt... Iszonyú még csak elképzelni is ezt, és én arra voltam kárhóztatva, hogy minden nap, minden órában, sőt minden percben megbizonyosodjam felőle... Ne gondold tehát, hogy egyedül számodra gyötrelmem a kényszerű együttlét... Valahányszor rád pillantok, remegni kezd a májam meg a vesém, és újra meg újra meggyűlölöm magamat benned, a neofita szörnyetegben, akinek az élete nem a pillanatnyi fény, hanem a pillanatnyi sötétség leple alatt fordul át!... De te nem hitet cseréltél, hanem csak a régi dogmákat helyettesítetted újakkal, számodra hasznosabbakkal, mégpedig azért, mert neked a hit nem a reménylett dolgok valósága volt, hanem saját nagyságod kiteljesedésének ábrándja; mint ahogy a szocializmus sem eszméd, csupán lehetőség arra, hogy fölkapaszkodhass az uborkafára!

– Ezt nincs jogod feltételezni! – kiáltotta az igazgató; – Ezért még bocsánatot fogsz kérni!

– Tőled, egy ilyen neofitától?... Egy többszörös Júdástól?!... Inkább felkötném magam!...

– Miért vagyok én neked a Júdasok Júdása?...

– Mert nemcsak Istent tagadtad meg, hanem anyádat, apádat, fivéredet és nővéredet, e percekben pedig a volt hitsorsosodat és jelenlegi kollégádat is... És talán nem telik el sok idő, talán háromszázharmincháromszor sem szólal meg a kakas, és ezt az eszmét is megtagadod, amelynek a nevében az inkvizítor palástját borítottad magadra!... Emlékezz majd a szavaimra, ha győztél fölöttem és örökségül nyertél minden megvetést!...

Az igazgató kifehéredve az ajtó felé húzódott, mintha félne, hogy annyi megrendülés és csalódás után amely egy rövid óra alatt érte, itt fog rosszul lenni Kenyér Pál közelében, és semmitől sem iszonyodna jobban, mint épp ettől.

Az igazgató úgy tett, mintha fenyegetően követné.

– Takarodj is innen, rágalmazó gazember! – ordította megkésett indulattal. – Te hitvány provokátor!... Ebben a percben felhívom a tartományt, és közlöm, hogy tovább egy percig sem vagyok hajlandó együtt dolgozni egy klerikális ügynökkel!...

De nem a tartományt hívta fel, hanem a pedagógust kérte be magához, alighogy az igazgató elment, és utasította, hogy ettől a perctől kezdve figyelje minden lépését Péntesnek, legyen mindenütt a nyomában, s ha rájön, hogy szemmel tartja, csak annál jobb, legalább az álmaiba is beférkőzik, visszatekint rá a csészéje aljáról, nevetve, ráérősen elüldögél a szorongásai közelében, amíg szaladni nem kezd félelmében; de mind szaladhat, mert éppúgy nem tud majd szabadulni tőle, mint a macska a nyakába kötött csengőtől!... Induljon hát, és ne tökéletlenkedjék!... Munkára fel!...